

Boru Hatları, Diplomasi ve Güç: Doğu Afrika Petrolü Üzerine Bir Analiz

Brendon J. Cannon, Siyaset Bilimi Öğretim Üyesi, Khalifa Üniversitesi, Uluslararası ve Sivil Güvenlik Enstitüsü (IICS), Abu Dabi, BAE

Hem Kenya hem de Uganda yakın zamanda petrol ihraç eden ülkeler arasında yerlerini almayı umuyor. Bunun gerçekleşmesi içinse bu ülkelerin petrol sahalarını Hint Okyanusundaki limanlara bağlayan boru hatları inşa edilmesi gerekiyor. Bu noktada Uganda-Kenya Ham Petrol Boru Hattı (UKCOP) projesi, altyapı maliyet paylaşımı, petrol ihracatından elde edilecek gelirler ve buna bağlı kalkınma sayesinde hem bu iki ülkenin hem de bölgenin yararına olacak bir öneridir. Bununla birlikte UKCOP'un hayata geçmesi pek mümkün görünmüyor. Bu makale daha az sayıda ülkenin yararına olacak alternatif bir boru hattı inşasına karar verilmesinin altında yatan unsurları inceleyerek Doğu Afrika petrol ihracatının ekonomi politikası ile Doğu Afrika Topluluğu (EAC)¹ içerisindeki anlaşmazlıkları ele almakta ve Doğu Afrika petrol rezervlerinin 'kapışılması'nın potansiyel iç ve dış aktörleri için önerilerde bulunmaktadır.

UKCOP ve Güvenlik Kaygıları

Planlandığı şekliyle UKCOP'un Uganda ve Kenya petrolünü Uganda'nın orta bölgeleri ve Kenya'nın kuzeyinden yine Kenya'nın Hint Okyanusu kıyısındaki Lamu liman ve terminaline taşınması öngörülmüyordu. Bu plan Güney Sudan'ın büyük petrol rezervlerine bir bağlantı da içeriyordu. Böylelikle maliyetler dengelenerek Güney Sudan'ın Sudan'a bağımlılığı azalacak; Kenya ve Uganda'nın petrolüne ilaveten günde fazladan 130.000 varillik bir sevkiyat sağlanacaktı. UKCOP tamamen operasyonel olması halinde gelir, istihdam ve kalkınma üzerindeki etkisi ile birlikte Doğu Afrika'yı önemli bir petrol ihracatçısı haline getirebilecek bir projedir.

Bununla birlikte UKCOP'un Kenya'nın güneyi yerine kuzeyi üzerinden inşa edilmesi planları Nairobi'de açıklanır açıklanmaz güvenlik, maliyet ve arazi ile ilgili kaygıları dile getiren muhalif sesler duyulmaya başladı.

Kuşkusuz Kenya'nın kuzeyindeki güvenlik sorunları ciddi boyutta, karmaşık ve sınır aşkın bir niteliktedir. Ancak muhtemelen en açık güvenlik tehdidi Somalili terör örgütü Eş Şebab'dan gelmektedir. Hiç kuşkusuz Eş Şebab veya benzer unsurların UKCOP'a saldırı düzenleyerek inşaat ve operasyonlarını aksatabilecek olmasına yönelik endişeler çok da yersiz değildir.

UKCOP'un bu tür güvenlik kaygıları nedeniyle rafa kaldırıldığı söyleniyor. Onun yerini alacak bir Uganda-Tanzanya boru hattı anlaşması, Uganda petrolünün Kenya'yı tamamen baypas ederek dış dünyaya Tanzanya'nın Tanga limanı üzerinden açılması, aynı zamanda Güney Sudan için bir boru hattı teşviğinin ertelenmesi anlamına geliyor. Bir diğer anlamı Kenya'nın petrolünü ya karayolu ile taşımak ya da daha küçük boyuttaki kanıtlanmış rezervlerini ihraç etmek için kendi boru hattını inşa etmek seçenekleriyle karşı karşıya kalması.

Doğu Afrika Petrolünün Ekonomi Politikası

Kenya'nın kuzeyindeki güvenlik koşulları UKCOP projesinin rafa kalkmasındaki en önemli etken olmakla birlikte bu makalede bir dizi yerel, bölgesel ve uluslararası etkenin de eşit ölçüde önemi olduğu savunuluyor. İlk olarak Tanzanya'daki seçimler, Tanzanya'nın EAC içindeki ve Doğu Afrika petrol ve gazının ihracatındaki etki ve rolünü artırmak isteyen bir başkanı iktidara getirdi. İkinci olarak Uganda Cumhurbaşkanı bir yandan en iyi boru hattı anlaşmasını müzakere ederken diğer yandan ithalat ve ihracatta Uganda'nın Kenya'ya bağımlılığını azaltarak gelir ve ihracat seçeneklerini artırmayı istiyordu. Üçüncü olarak Uganda'da petrol alanında faaliyet gösteren uluslararası paydaşlar, 2018 itibarıyla 6,5 milyar varil olarak tahmin edilen petrol üretimi ve sevkiyatındaki yerlerini sağlamlaştırmak adına Kampala'ya UKCOP'u reddetmesi için baskı uyguladı. Son olarak UKCOP'un rafa kalkışı, Nairobi'nin sönük diplomatik savunması ile kesinleşti. Bu makalede bu durumun birincisi Kenya'nın parçalı siyasetinin bir yansıması olduğu; ikincisi UKCOP projesinin boyut ve ölçeğinin elitlerin "ele geçirmesine" elverişli olmamasından kaynaklandığı savunulmaktadır.

Tanzanya'nın Diplomatik Atağı

2015 yılında seçilen Tanzanya Cumhurbaşkanı John Magufuli, seleflerinden farklı olarak kötü yönetim ve yolsuzluğu sona erdirmek ve ekonomik açıdan daha güçlü komşusu ve rakibi Kenya'ya nazaran Tanzanya'nın nüfuzunu artırmakta kararlı bir tutum sergiledi. Magufuli, Uganda Cumhurbaşkanı Yoweri Museveni'nin Kenya'daki güvenlik sorunları, arazi istimlakı ve UKCOP'un finansmanına ilişkin kaygılarından ustalıkla faydalanarak Kampala'ya, Tanzanya üzerinden geçecek alternatif bir boruhattı güzergahı için lobi yapmak üzere diplomatik ve iş dünyası heyetleri gönderdi. Tanzanya, arazi istimlakının Tanzanya'da bir sorun olmayacağını ve her ne kadar Tanga Limanının petrol dahil olmak üzere büyük hacimlerdeki kargolar için yetersiz kapasiteye sahip olduğu söylene de operasyonel olması için tarama işlemine gerek olmadığını açıkça ortaya koydu. Sonunda Magufuli'nin işe yarayan çekici atağı, muhtemelen boru hattı inşa ve operasyon sürecini hızlandırarak Tanzanya'nın bölgesel ve uluslararası pozisyonunu güçlendirirken bir yandan da kasasını petrol nakil ve ihracat gelirleri ile doldurmasıyla sonuçlanacak.

Uganda'nın kumarı

Uganda'nın 1986 yılından beri Başkanlığını yürüten Museveni'nin güç politikaları ve Uganda'nın diğer devletlerle ilişkilerinde oldukça kişisel bir yaklaşıma sahip olduğu söyleniyor. Museveni'nin Kenya ile ilişkileri genel olarak pragmatik bir nitelik sergilese de denize kıyısı olmayan Uganda'nın ithalat ve ihracatta neredeyse tamamen Kenya'ya bağımlı olmasından kaynaklanan endişeler de mevcut. Öncelikle Kenya hala Uganda'nın bölgedeki en büyük partneri. Bank of Uganda verilerine göre, 2015 yılında Kenya üzerinden 427 milyon dolarlık ihracat gerçekleştiren Uganda'nın Kenya'dan ithalatı 610 milyon dolar oldu. Kenya'nın bu üstünlüğüne karşın Tanzanya'nın Uganda'ya ihracatı aynı yıl 79 milyon dolar olarak gerçekleşti. İkinci olarak Uganda'nın temel ihtiyaçlarının büyük bir kısmı Kenya'nın Mombasa limanı üzerinden karayolu ile taşınıyor. Yolların geçilemez olması ya da Mombasa'da sorun yaşanması halinde Uganda bundan zarar görüyor. Örneğin 2008 yılında Kenya'daki seçimleri takip eden şiddet olayları nedeniyle Uganda'nın dünyanın geri kalanıyla ilişkisi neredeyse tamamen kesildi.

Bu nedenle Tanzanya hükümeti ve iş dünyasının Uganda petrolünü ihraç etme niyetini ciddiye alan Museveni, Tanzanya güzergahını Kenya'dan daha uygun maliyetli olduğunu açıklayan bir teknokrat ekibi topladı. Ugandalı teknokratlar sıkı bir çalışma yürütmekle birlikte ulaştıkları sonuçlar tartışmaya açık ve önceki fizibilite bulguları ile çelişir nitelikteydi. Japon Toyota Tsusho Corporation tarafından

yapılan fizibilite çalışmasına göre Kenya'nın kuzeyinden geçecek UKCOP'un tasarım ve inşaa maliyeti 4,7 milyar dolar olarak öngörülürken Tanga boru hattının maliyeti 5,26 milyar dolar olarak tahmin ediliyordu. 932 mil uzunluğunda olan UKCOP, Tanga güzergâhından 28 mil kadar daha kısaydı. Bu rakamlar göz önüne alındığında, Museveni'nin kendi teknokratlarının olumlu raporundan ziyade Tanga güzergâhını UKCOP'a nazaran ön plana çıkaran gelişmeleri dikkate aldığını söyleyebiliriz.

Total Kontrolü

Çok uluslu Fransız petrol ve gaz şirketi Total S.A. Uganda'daki bağılı kuruluşu Total E&P vasıtasıyla Uganda'nın ham petrol sahalarının geliştirilmesinde en büyük finansal destekçi konumunda. Kuzey UKCOP güzergâhı açıklanır açıklanmaz Total, Doğu Afrika'da petrol sektöründe faaliyet gösteren diğere paydaşların olumlu tavrına karşın güvenlik endişeleri ve maliyetle ilgili kaygılarını dile getirdi. Tanga güzergâhı fikrini ilk savunan da Total oldu. Bununla birlikte bu önerisi ilk başta hem Kampala hem de Nairobi tarafından dikkate alınmamış ve Ağustos 2016'da Museveni ve Kenya Cumhurbaşkanı Uhuru Kenyatta arasında UKCOP'a ilişkin bir iyiniyet anlaşması imzalanmıştı.

Ancak Total, ileri sürüldüğü üzere büyük enerji ve kaynak ayırdığı Uganda'nın önemli petrol rezervlerinin geliştirilmesi ve ihracatındaki imtiyazlı konumunu korumak için Kampala'da konuyla ilgili lobi yapmaya devam etti. Total Museveni'ye Tanga boru hattı inşasına destek vereceğini ve finansman temin edebileceğini söyledi. Total, 2016 Mart ayı itibariyle bu maksatla 4 milyar dolar topladı. Ayrıca kendi Tanga boru hattı fizibilite çalışmasını başlattı. Tanga güzergâhının hem daha uygun maliyetli hem de güvenlik ve arazi konularında daha az problemlili olacağını ortaya koyan bu çalışmanın bulgularının Museveni'nin kendi teknokrat ekibinin birkaç ay sonra ortaya koyduğu bulguları beslediğini düşünebiliriz.

Elitlerin tutumu ve Kenya'nın kaybı

UKCOP projesinin terk edilmesi Kenya'nın bölgedeki konumu, petrol ihracat potansiyeli, transit geçişten sağlanacak gelirler ve hayati öneme sahip altyapısının geliştirilmesi açılarından ağır bir darbe oldu. Ancak Total ve Tanzanya'nın ısrarlı baskılarına rağmen UKCOP'un rafa kaldırılışı önlenebilirdi. Zira Kenya, Uganda'nın petrol ihracatı için Lamu'ya giden kuzey yolu olmasa bile açıkça en düşük maliyetli ve en hızlı güzergâhı öneriyordu. Peki, Kenya neden Museveni'yi ikna etmekte başarısız oldu?

Öncelikle Kenya'nın Uganda'nın güvenlik, finansman ve tarifelerle ilgili önkoşullarını müzakere etmekte ısrar etmesi sadece gecikmeye ve Museveni'nin rahatsız olmasına yol açtı. İkinci olarak Kenya'nın yalnızca bu konularda değil UKCOP güzergâhı üzerinde de uzlaşma imkanı vardı. Gerçekten de Nairobi Museveni'nin çekincelerini (ve Total ile Tanzanya'nın önerisini) anladığı zaman UKCOP'u Kenya'nın güneyi üzerinden inşa etmeyi müzakere etmesi gerekirdi. Bu temel hususta uzlaşmaya varıldığı takdirde Museveni'nin güvenlik, liman elverişliliği ve finansman konularındaki kaygıları büyük ölçüde giderilmiş olacaktı. Zira güney boru hattı güzergâhı, Mombasa limanı ve Mombasa-Nairobi ham petrol boru hattına bağılı mevcut altyapıyı kullanıyor olacaktı. Kenya deneyimli, profesyonel diplomat ve işadamları vasıtasıyla lobi ve akıllıca müzakereler yaparak Museveni'yi ikna edebilirdi. O halde Nairobi neden bunu başaramadı?

Bu konudaki hipotezim büyük ölçekli UKCOP projesini sarmalayan finansman ve lojistik belirsizliğin Kenya'nın siyasi ve iş dünyası elitlerinin arasına mesafe koymasındadır. Diğere bir deyişle, UKCOP'un belirli bir bakanlık, siyasi grup ya da çıkar grubu tarafından "ele geçirilmemiş" olması ve bu nedenle de UKCOP'u savunacak ölçüde ciddi bir politik sermayenin harekete geçirilmemesidir. Kalkınma ile istihdam getirecek ve yeni bir limanın inşasını destekleyecek UKCOP gibi gerçekleştirilebilir ve uygun

maliyetli bir projenin rafa kalkması, elitler tarafından “ele geçirilmiş” olan diğer büyük altyapı projeleri ile tam bir tezat içerisindedir.

Elitler tarafından ele geçirilme süreci, yerel elitlerin kaynak, kurum ve projeleri kendi yararlarına ve başkalarının zararına olmak üzere ele geçirmesi olarak nitelenmekte olup yolsuzluk bu sürecin en somut göstergesidir.

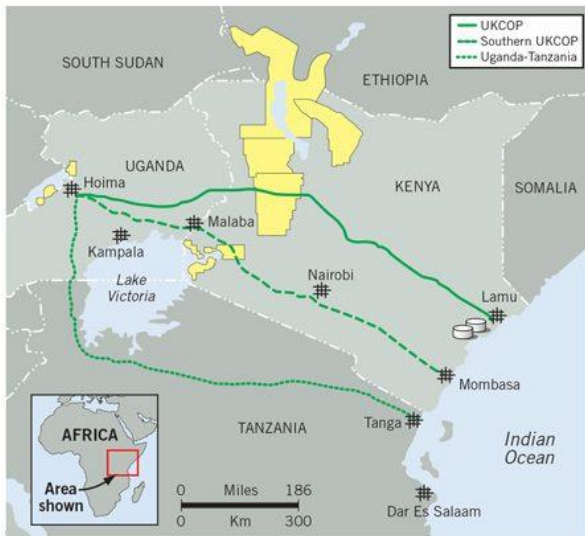
Örneğin çevre ve maliyet açısından tartışmalı ve ithal edilen kömüre bağlı (Kenya’nın yalnızca Lamu’da olmamak üzere büyük kömür yatakları bulunmaktadır) olan Lamu Kömür Santrali Projesi, Lamu halkı ve yönetiminin protesto ve yüksek sesli itirazları ile karşılaşmıştır. Buna rağmen kömür santrali neredeyse tamamlanmak üzeredir. Bu proje, yönetimdeki Jübile Koalisyonu ve Başkan Uhuru Kenyatta’nın desteği yanında milyarder işadamı Chris Kirubi’nin de favorisidir.

Esas itibarıyla Lamu kömür santrali projesinin önünde hiçbir şey duramaz zira yapımı ve işletilmesine ilişkin talan işi ve süreçleri Kenya eliti tarafından “ele geçirilmiş” durumdadır. Buna karşın UKCOP için böyle bir ele geçirme durumuna ilişkin kanıt görünmemektedir. Proje çok büyük ve detaylı olup zaman çizelgesi Kenya’nın siyasi ve iş dünyası elitlerinin ilgisini bu noktada çekmek için fazla belirsizdir. UKCOP’un başarısızlığı Kenya siyasetinin tartışmalı ve çekişmeli yapısını da gözler önüne sermektedir. Bu ise özellikle Museveni tarafından petrol gibi önemli kaynaklar ile boru hatlarına ilişkin kararların, hangi güzergâhın Uganda’nın ve aynı derecede Museveni’nin kendi çıkarlarına uygun olduğuna ilişkin özgürce karar verebilmesini sağlayacak şekilde çok az bir muhalefetle karşılaşarak tepede alındığı Uganda ile farklılık sergilemektedir.

Elitler tarafında ele geçirme ve bununla bağlantılı yolsuzluğun olumsuz sonuçları olsa da bununla bağlantılı istihdam ve altyapı projelerinin en azından bazı somut faydaları söz konusu. Kenya elitinin hiçbir unsuru UKCOP projesinde kısa vadeli ve somut *kişisel* fayda görmediğinden Kenya’nın kendi boru hattını inşa edecek finansmanı sağlayana kadar petrolünü karayoluyla ihraç etmesi gerekecek.

İlaveten UKCOP’un rafa kalkmasıyla Lamu limanı, demiryolları, karayolları ve havalimanları dahil olmak üzere Kenya’nın kuzeyinde planlanan kalkınma projelerinin geleceği belirsiz hale geldi. Son olarak EAC üye devletlerinin işbirliği ve sınırların kalkmasına yönelik taahhütleri de sorgulanır oldu. Bu durum, bölgedeki fırsatları kollayan yabancı yatırımcı ve işletmelerin Doğu Afrika’nın petrol ve boru hatlarına ilişkin politik ekonomisini gözönünde bulundurarak bekleme kararı almasına yol açabilecektir.

CRUDE PIPELINE ALTERNATIVES

Kaynak: Cannon, Brendon J. (2016, March 7). Oil Exports push East Africa Pipeline Development. *Oil & Gas Journal*. Vol. 114, Issue 3; p. 76-80. Available at <http://www.ogj.com/articles/print/volume-114/issue-3/transportation/drive-for-oil-exports-pushes-east-africa-pipeline-development.html>